Delphi **Pronoia**

METODIX

Metodix.
Road to Futures

ANVÄNDARGUIDE

Planering (DPE)

Delfi-ekosystemet — användarguider

Svenska

Version 1.0 · 2026-11-10

Kontaktperson: Hannu Linturi · hannu.linturi@gmail.com

Innehåll

PLANERING (DPE)

Orientering, variation och frågearkitektur . . . 3

- Orientering – ur vilket perspektiv framtiden studeras . . . 3
- Variation – rundornas kadens . . . 4
- Avgränsning av fenomenet – vad som faktiskt studeras . . . 4
- Frågearkitektur – teserna . . . 5
- När ingen verklig panel finns – simulering . . . 5

Bygga panelen: epistemiskt rum, perspektiv och grindar . . . 6

- Orienteringen avgör paneltypen . . . 6
- Perspektivskiktet: position + vy . . . 7
- Perspective Health Score (PHS) . . . 7
- Epistemisk täckning: 7 × 3 = 21 celler . . . 8
- Kvalitetsgrindar före insamling . . . 9
- Att bygga panelen i praktiken . . . 9

Simulering: Argument Simulator (Route B) . . . 11

- Hur den fortskrider – sex faser . . . 11
- Anomalikontroll – synliggör blinda fläckar . . . 12
- Genomarbetat exempel – Food Paradigm 2050 . . . 12

Planering (DPE) · forskare, facilitator

Orientering, variation och frågearkitektur

Planering (DPE)

Planeringen avgör vad Pronoia samlar in och vad DAE kan tolka. Studiens kvalitet avgörs här – två låsta startval (orientering och variation) samt avgränsningen av fenomenet och teserna formar allt nedströms.

Orientering – ur vilket perspektiv framtiden studeras

Orienteringen är studiens **låsta startval**. Den påverkar hur teserna formuleras, hur panelen sätts samman och hur man agerar mellan rundorna (i Pronoia styr den även PIRE-assistenten mellan rundor).

Orientering	Kärna	Förhållande till konsensus
N – Normativ	Önskvärdhet och eftersträvat tillstånd. ”Hurdan framtid är god?”	Lutar mot konsensus – söker en gemensam syn på målet
S – Strategisk	Genomförbarhet och aktörskap. ”Hur nås målet, vem agerar?”	Betonar medel och alternativ
R – Radikal	Brott och skydd av avvikelse. ”Vad kan förändras i grunden?”	Skyddar minoritetssyner – ingen påtvingad konvergens
E – Emergent / abduktiv	Nya, ännu formande fenomen. En observerande hållning: vad är på väg upp?	Söker inte konsensus – kartlägger
D – Intentionell kombination	Blandform där olika frågor kan bära olika logik	Standard för mångfacetterade studier
D+ – Fyrväg	Intentionell och emergent parallellt	Två paneler, var sina krav

Orienteringen **begränsar metodvalen**. I en R-orientering används inte konvergerande ”endast centralmått”-återkoppling, eftersom det skulle radera just den avvikelse man vill skydda. I en N-orientering är konsensus ett naturligt mål. Orienteringen avgör även **paneltypen**: N/S/R/D → expertmatris, E → observatörsmatris (se Bygga panelen).

Variation – rundornas kadens

Vid sidan av orienteringen väljs en **variation** som avgör hur rundor och återkoppling rytmiseras. I Pronoia är detta `delphi_mode`:

Variation	Hur den fortskrider	När
Argument Delphi (standard)	Stegvisa rundor: svar → dialog → revidering → paus; siktar på dissensus – spänningar och motiveringar	När resonemanget och skillnaderna mellan synsätten är resultatet
Classic Delphi	Samma process och faser som Argument Delphi; siktar på motiverad konsensus och mäter den (CCI)	När studien måste landa i en ståndpunkt
Real-Time Delphi	En runda där svarande och dialog är öppna samtidigt; ingen jämförelse mellan rundor	Snabb, kontinuerlig eDelphi
Barometer Delphi	Samma teser från en våg till nästa; en tes kan pensioneras mellan vågorna	Återkommande uppföljning – en trend över tid, inte konvergens i en körning

Variation och orientering är olika axlar: orienteringen ger *perspektivet*, variationen *kadensen*. Samma normativa studie kan köras som vilken som helst av de fyra. Runda 0 (orientering) hör till varje variation.

Avgränsning av fenomenet – vad som faktiskt studeras

Före teserna definieras **fenomenet**: undersökningens gräns. Detta är planeringens mest kritiska avgränsningssteg – det avgör vad som är inne och vad som är ute. En valfri föranalys skärper det:

- **Futures Wheel** – ett effektnätverk: konsekvenser av första, andra och tredje graden (STEEP+). Kartlägger vad som följer av fenomenet.
- **Relevance Tree** – en mål–medel-hierarki: prioriteringar och framgångskriterier. Kartlägger vad fenomenet siktar mot.

Föranalysen producerar en avgränsad, strukturerad bild av fenomenet som matar direkt in i panel- och tesdesign.

Frågearkitektur – teserna

Teserna är insamlingsinstrumentet: varje argument är en panelmedlems svar på en tes, så mängden argument är **teser × panelmedlemmar**. Tesstrukturen följer orienteringen:

- **Dialektiska teser (N / S / R / D)** – ett påstående man tar ställning till med sannolikhet och önskvärdhet; dialogen ger för/emot-argument.
- **Abduktiva teser (E)** – mer öppna och utforskande: vad som är på väg upp, hur det ser ut.

En enskild tes logik kan finjusteras med en **P/D-tagg**: sannolikhet (P) lutar mot konsensus, önskvärdhet (D) tillåter dissensus – vilket åsidosätter orienteringens standard för den tesen. Det finns minst tre teser.

> **Planeringen slutar vid en kvalitetsgrind.** Bara ett sammanhängande upplägg – orientering, fenomen, panel och teser i linje – paketeras som **Planning Handoff Package** och korsar in i Pronoia för insamling. Designen byggs inte om i Pronoia utan fortsätts (se Integrationsguide).

När ingen verklig panel finns – simulering

Om ingen verklig panel finns ännu genererar **Argument Simulator** (Route B) syntetiska, orienteringsmedvetna argument för teserna – ett test- eller frödataset som kan föras in i DAE. Simulering testar teserna före en verklig panel; den ersätter den inte.

Källor: help/02-orientaatiot, planning-core (M1a). Variationerna motsvarar Pronoias delphi_mode-lägen.

Planering (DPE) · forskare, facilitator

Bygga panelen: epistemiskt rum, perspektiv och grindar

Planering (DPE)

En Pronoia-panel är inte en slumpmässig samling experter. Den är ett **designat epistemiskt rum** vars räckvidd och luckor är avsiktliga och dokumenterade. Panelens sammansättning är ett metodval, inte en rekryteringsbekvämlighet – eftersom panelen definierar hela argumentrummet är dess täckning och blinda fläckar kända **innan någon data existerar**.

Tre praktiska principer:

- En **homogen panel** (samma utbildning, sektor, kultur) är en epistemisk risk och registreras som sådan – även om varje medlem är individuellt utmärkt.
- Målet är **kommensurabilitet** – tillräcklig gemensam grund för genuin dialog – inte full konsensus. Oenighet som är väl täckt är en fördel, inte en brist.
- Akta dig för **inlåsning** (lock-in): ett enda perspektiv som hävdar allmängiltighet. Det kan maskera sig som dialog enbart för att det är högljutt.

Orienteringen avgör paneltypen

Orientering	Paneltyp	Urvalsgrund	Praktiskt krav
N / S / R / D (intentionell)	Expertmatris	Expertis, intressentrepresentation, kompetensdomän	Minst 3×3; ≥3 intressentgrupper; ≥2 domäner; maktbalans beaktad
E (emergent)	Observatörsmatris	Observationsavstånd (inre / kant / yttre), inte expertis	Minst 2×3; ≥3 observationsavstånd; ≥3 ”yttre” roller; inga beslutsfattare; varje roll namnger sin observationsposition och ”vad den ser”
D+ (fyrväg)	Två parallella paneler	Intentionell och emergent parallellt	Båda kravuppsättningarna gäller separat

Emergenta studier handlar om *var du står för att betrakta*, inte om meriter – därför utesluts beslutsfattare och observationsavstånd ersätter expertis som urvalsgrund.

Perspektivskiktet: position + vy

Det valfria men rekommenderade **perspektivskiktet** vilar på en enkel idé: *perspektiv = position + vy*. Samma fenomen ser genuint olika ut från olika positioner – inte för att någon har fel, utan för att fenomenet är flerdimensionellt. Detta är inte relativism: målet är att identifiera vad varje position *kan* se och vad den nödvändigtvis *inte kan*.

När skiktet är aktivt bär varje roll tre attribut:

Attribut	Vad det fångar	Värden
Observationsposition	Var medlemmen står i förhållande till fenomenet	inre / kant / yttre / under / över
Epistemisk typ	Vilken sorts kunskap medlemmen bidrar med	formell / erfarenhetsbaserad / tyst
Värdegrund	Positionens underliggande värden	kort fritext

Analys av blinda fläckar. Facilitatorn kontrollerar vilka positioner som identifierats i fenomenkartan som är systematiskt frånvarande i panelmatrisen. Den viktiga distinktionen: en blind fläck är en **systematisk frånvaro**, inte en slumpmässig lucka. Att namnge blinda fläckar före runda 1 är en del av att designa rummet, och de blir senare kandidater för komplettering.

Perspective Health Score (PHS)

Efter att panelen designats sammanfattar Pronoia dess mångfald som en **Perspective Health Score** på skalan 0–12, byggd av fyra dimensioner (positionsmångfald, epistemisk mångfald, värdegrundsvariation, marginella röster – vardera 0–3):

PHS	Tolkning	Rekommenderad åtgärd
0–5	Mångfalden för tunn	Panelkomplettering krävs före runda 2
6–8	Tillräcklig, med luckor	Hautamäki-perspektivteser rekommenderas
9–12	Utmärkt mångfald	Ingen åtgärd

Epistemisk täckning: 7 × 3 = 21 celler

Argument läses i två dimensioner – **var påståendet hämtar från** (kunskapsbas) och **vad det gör med tesen** (funktion):

Kunskapsbas (7)		Funktion (3)	
EMP Empirisk	observerade data, mätning eller systematiskt forskningsresultat	TUK Stödjande	förstärker tesen
KOK Erfarenhetsbaserad	förstahands yrkes- eller livserfarenhet	HAS Utmanande	ifrågasätter, försvagar
NOR Normativ	ett värde, en rättighet eller en norm	AVA Öppnande	inför en ny synvinkel, vidgar ramen
TEO Teoretisk	en modell, teori eller begreppslig kausalmekanism		
INT Institutionell	en lag, politik eller institution		
IMA Imaginativ	ett scenario, tankeexperiment eller föreställd konstruktion		
ANA Analogi	en analogi, ett prejudikat eller en landjämförelse		

Ren osäkerhet (”kanske”, ”det beror på”) är ingen kunskapsbas utan påståendets modalitet, och den markeras med flaggan MOD (tidigare EPV). Varför klasserna är dragna så och var gränserna mellan dem går: metodbibliotekets artikel *Argumentanalys i Pronoia: den epistemiska 7×3+COND*.

Sju kunskapsbaser × tre funktioner = en **21-cellskarta** över argumentrummet. Tomma celler är panelens blinda fläckar – synvinklar som aldrig dök upp. **Epistemiskt täckningsindex (ECI)** är helt

enkelt hur många av de 21 cellerna som är fyllda. Tidigare körningar fyllde typiskt ungefär 9–14/21, men siffran härrör från det tidigare kodverket och är vägledande: kodarnas samstämmighet på kunskapsbasaxeln är ännu låg (κ = 0,12), så ECI läses som helhet och inte cell för cell; mycket låg täckning är en signal att lägga till roller som tillför de saknade synvinklarna.

Kvalitetsgrindar före insamling

Innan en panel godtas måste den klara orienteringsspecifika grindar:

Kontroll	Intentionell (N/S/R/D)	Emergent (E)
Matrisstorlek	≥ 3×3	≥ 2×3
Intressentgrupper / observationsavstånd	≥ 3 grupper	≥ 3 avstånd
Domäner / yttre roller	≥ 2 domäner	≥ 3 yttre roller
Beslutsfattare	Maktbalans noterad	Exakt 0
Rollspecifikt attribut	Expertis namngiven	Observationsposition + ”vad den ser” namngiven
Teser	≥ 3	≥ 3

Om en grind fallerar är panelen ännu inte redo för insamling – facilitatorn justerar sammansättning eller teser och kontrollerar på nytt. Grindarna är skyddsräcken som håller täckning och balans ärliga innan något argument samlas in.

Att bygga panelen i praktiken

1. **Börja från orienteringen.** Bekräfta orienteringen; den avgör om du bygger en expert- eller observatörsmatris.
2. **Bygg matrisen.** Lägg ut de två axlarna (t.ex. expertis × intressent, eller observationsposition × kontext) och placera medlemmar så att de hårda minimikraven uppfylls.
3. **Aktivera perspektivskiktet** när ståndpunkten är väsentlig: ge varje roll dess observationsposition, epistemiska typ och värdegrund.

4. **Kartlägg blinda fläckar** mot fenomenkartan – namnge de systematiskt saknade positionerna i stället för att behandla luckor som slumpmässiga.
5. **Läs PHS och agera på den:** komplettera en tunn panel före runda 2, eller lägg till perspektivteser där det rekommenderas.
6. **Håll koll på täckningen.** Följ vilka av de 21 epistemiska cellerna som förblir tomma; låg täckning uppmanar att lägga till roller.
7. **Värna mot inlåsning.** Kontrollera fortlöpande att ett enda högljutt perspektiv inte tränger ut resten; målet är kommensurabel dialog.
8. **Klara grindarna.** Bekräfta de orienteringsspecifika kvalitetsgrindarna före insamling – och på nytt efter varje panelförändring.

Källa: Pronoia – Building the Panel (Metodix, juni 2026).

Planering (DPE) · forskare, facilitator

Simulering: Argument Simulator (Route B)

Planering (DPE)

När ingen verklig panel finns ännu genererar **Argument Simulator (Route B)** realistiska expert- och observatörsargument för de designade teserna. Den är **orienteringsmedveten** (N/S/R/E/D/D+) och producerar strukturerade argument som DAE-pipelinen läser (CP-1…CP-20). Syftet är att **testa teserna och panellogiken före en verklig panel** – eller att ge material att analysera när ingen panel finns tillgänglig.

> **Detta ersätter inte en verklig panel.** Argumenten är syntetiska, GenAI-deklarerade utkast som kräver granskning. Den faktiska tolkningen sker i DAE under kvalitetsgrindar – simulering ger källmaterial, inte slutsatser.

Hur den fortskrider – sex faser

Simulatorn aktiveras när planeringskontexten har passerat grinden **QG-SIM-TRANSFER** (orientering, frågestruktur, panellogik, teser). Därefter:

1. **Enskilda argument** – ett argument per roll per tes. Dialektiskt (N/S/R/D): tes + antites + syntessyn. Abduktivt (E/D+): observation → förklaring → föregripande.
2. **Snabbanalys** – fördelningar, den epistemiska 7×3-profilen (kunskapsbas × funktion), villkorsasymmetri.
3. **Dialoger** – 5–8 tesspänningar eller observationskluster: position → eftergifter → syntesinsikt.
4. **Analysdimensioner** – spänningsarkitektur, CLA-förprofil (kausalnivåer), den epistemiska 7×3-korstabellen, MLP-förprofil (flernivå).
5. **Anomalikontroll och komplettering** – en automatisk kontroll av blinda fläckar (se nedan). Vid behov kompletteras panelen med saknade perspektiv (märkt `source: supplement`, ≤25 % av panelen).
6. **Sammanfattning och överlämning** – det samlade resultatet, en keystone-kandidat och beredskap för DAE-pipelinen (→ CP-1 panelvalidering).

Varje övergång producerar en lätt **Learning Note** som bär lärdomar från planeringen genom simuleringen in i DAE.

Anomalikontroll – synliggör blinda fläckar

Efter fas 4 kontrollerar simulatorn automatiskt om materialet lutar ohälsosamt:

Utlösare	Tröskel
Någon 7×3-kunskapsbas = 0	tom cell
Öppnande (AVA) argument < 3	ramen öppnas inte
CLA litania-nivå > 80 %	ytan dominerar
CLA djupa nivåer (L3+L4) < 10 %	världsbild/myt saknas
MLP regim > 60 %	det rådande systemet dominerar
D–P-gap < 0,3 på alla teser	för mycket konsensus

En utlösare leder till ett **kompletteringsprotokoll**: roller designas för att tillföra de saknade perspektiven och en kompletterande simulering körs – samma logik som att komplettera en verklig panel (se Bygga panelen).

Genomarbetat exempel – Food Paradigm 2050

Documentation Sprintens genomarbetade exempel visar Route B i praktiken:

Fält	Värde
Orientering	D (N + S + R) – fleraktörsanpassning
Rutt	B (Argument Simulator)
Tidshorisont	2050 (avgörande fönster 2026–2035)
Perspektivskikt	Aktivt (Hautamäki), PHS 12/12
Panel	19 simulerade roller (efter audit)
Teser	8 R1 dialektiska + 4 R2 perspektivteser + inbjudan + blind fläck
Kvalitet	94,5/100, 27/27 kvalitetsgrindar godkända

Fenomenet: fem konkurrerande livsmedelssystemparadigm (teknokapitalistiskt, distribuerad bioekonomi, fragmentering, flervägs kulturpluralism, post-småbruk), ingångsspänning *teknologisk autonomi ↔ miljömässig hållbarhet*. Exemplet visar hur en D-orientering fortplantar sig sammanhängande från målhierarkin till teserna, och hur perspektivskiktet integreras utan friktion.

Källor: Argument Simulator v2.5 (metodix-planning-simulation); genomarbetat exempel CASE_202605_FOOD-2050-WE-001 (Documentation Sprint).